Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

УДК 364-43:331.54-044.23]:376.091(045)

https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-1 (35)-276-285

Моргай Лілія Анатоліївна доктор філософії, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, https://orcid.org/0000-0002-6550-1389

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОМУ ЦЕНТРІ

Анотація. У статті досліджуються ключові аспекти професійної діяльності соціальних працівників в Інклюзивно-ресурсному центрі (далі ІРЦ). Висвітлені функції та завдання, що покладені на соціальних працівників у сфері інклюзивної освіти та підтримки осіб з різними потребами. Розкриті поняття: ІРЦ, соціальний працівник, професійна діяльність, інклюзивна освіта, індивідуальний підхід, психолого-педагогічні послуги, корекційно-розвиткові послуги.

Встановлено, що соціальні працівники в Інклюзивно-ресурсному центрі відіграють ключову роль у поліпшенні якості життя осіб з особливими потребами і сприяють їхній повноцінній інтеграції в суспільстві.

Зазначено, що соціальні працівники у ІРЦ виконують важливу роль у підтримці та розвитку осіб з особливими потребами та їхніх сімей. Ці фахівці мають особливі завдання і відповідальність, які відрізняють їхню професійну діяльність від інших соціальних працівників.

Соціальні працівники у ІРЦ виконують важливу роль у підтримці та розвитку осіб з особливими потребами та їхніх сімей. Дані фахівці мають особливі завдання і відповідальність, які відрізняють їхню професійну діяльність від інших соціальних працівників.

Описано діяльність ІРЦ, та перераховані завдання, які виконує даний центр з дітьми.

З’ясовано, що співпраця з іншими спеціалістами у даній роботі є дуже необхідною. Соціальні працівники співпрацюють з психологами, педагогами, лікарями та іншими фахівцями для надання комплексної допомоги. Вони координують допомогу всіх спеціалістів з метою забезпечення належної підтримки клієнтам.

Соціальні працівники проводять індивідуальні консультації та оцінюють потреби кожної особи з інвалідністю. На основі цього вони розробляють індивідуальні плани підтримки, в яких враховують особисті цілі та потреби клієнта.

Зазначені послуги, які надає ІРЦ: психолого-педагогічні послуги та корекційно-розвивальні послуги. Зазначено, що робота із даною категорією має включає індивідуальний підхід.

Ключові слова: соціальний працівник, професійна діяльність, інклюзивна освіта, Інклюзивно-ресурсний центр, індивідуальний підхід, психолого-педагогічні послуги, корекційно-розвиткові послуги.

Morgai Liliia Anatoliivna Doctor of Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Pedagogy and Social Work, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, https://orcid.org/ 0000-0002-6550-1389

PECULIARITIES OF PROFESSIONAL ACTIVITY OF SOCIAL WORKERS IN AN INCLUSIVE RESOURCE CENTER

Abstract. The article explores the key aspects of the professional activity of social workers in the Inclusive Resource Center. The emphasis of the functions and tasks assigned to social workers in the field of inclusive education and support for people with different needs is highlighted. The concepts are revealed: Inclusive resource center, social worker, professional activity, inclusive education, inclusive approach, psychological and pedagogical services, correctional and developmental services.

It has been established that social workers in the Inclusive Resource Center play a key role in improving the quality of life of people with special needs and contribute to their full integration into society.

It is noted that social workers in the Inclusive Resource Center play an important role in supporting and developing persons with disabilities and their families. These professionals have special tasks and responsibilities that distinguish their professional activities from other social workers.

Social workers at the Inclusive Resource Center play an important role in supporting and developing people with disabilities and their families. These specialists have special tasks and responsibilities that distinguish their professional activities from other social workers.

The article describes the activities of Inclusive Resource Centers and lists the tasks that this center performs with children.

It is found that cooperation with other specialists in this work is very necessary. Social workers cooperate with psychologists, teachers, doctors and other specialists to provide comprehensive care. They coordinate the help of all specialists to ensure that clients receive appropriate support.

Social workers conduct individual consultations and assess the needs of each person with a disability. Based on this, they develop individual support plans that take into account the client's personal goals and needs.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

The services provided by the IRC include psychological and pedagogical services and correctional and developmental services. It is noted that work with this category should include an individual approach.

Keywords: social worker, professional activity, inclusive education, Inclusive Resource Center, individual approach, psychological and pedagogical services, correctional and developmental services.

Постановка проблеми. В сучасному світі інклюзія стала актуальною проблемою у всіх сферах суспільства, включаючи освіту та соціальну діяльність. Інклюзивна освіта відкриває перед суспільством нові можливості для розвитку особистості кожного із нас, незалежно від його особливих освітніх потреб. Однак для успішного функціонування інклюзивної системи потрібні спеціалісти, які мають розуміти особливості та виклики, що виникають при роботі з різними групами населення [4].

У процесах реформування освіти, інклюзія стає дуже важливою, як засіб забезпечення рівних можливостей доступу до освітніх послуг для всіх громадян. Початок впровадження інклюзивної освіти у 1990-х роках призвів до розширення її застосування на всіх рівнях освітньої системи. Це також стимулювало наукове дослідження для пошуку ефективних шляхів залучення осіб з особливими освітніми потребами до освітнього та соціального середовища. Педагоги змушені переглянути свою діяльність і методику роботи у даних закладах.

Соціальні працівники відіграють ключову роль у створенні Інклюзивно-ресурсних центрів, які надають підтримку та послуги особам з особливими потребами. Їх професійна діяльність є важливою для забезпечення рівних можливостей та соціальної інтеграції цієї вразливої категорії населення. Вивчення особливостей професійної діяльності соціальних працівників у контексті інклюзивно-ресурсних центрів є важливим завданням, оскільки воно спрямоване на покращення якості наданих послуг та оптимізацію діяльності цих центрів [4].

Соціальна робота – це унікальний вид професійної діяльності, що полягає в наданні соціальної допомоги особистості, родині, групі чи спільноті осіб, які опинилися у складній життєвій ситуації шляхом забезпечення матеріального, соціального, культурного рівня життя та підвищення добробуту народу загалом; посиленні та відновленні здатності клієнтів до соціального функціонування в широкому діапазоні різноманітних сфер соціального життя, активізації людиною власних зусиль, розвиток її особистісних ресурсів.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має відповідну кваліфікацію в галузі соціальної роботи та надає соціальні послуги.

Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це спеціалізована установа або організація, яка надає підтримку, ресурси і послуги для людей з різними видами обмежень і потребами [1].

Головною метою ІРЦ є створення умов для повноцінного інтегрування та участі цільових груп (наприклад, діти з особливими потребами, люди з інвалідністю) у суспільстві, навчання, розвиток та забезпечення доступу до різних видів послуг, включаючи освіту, медичний супровід, психологічну підтримку, професійну орієнтацію та інші ресурси, необхідні для їхнього саморозвитку і самореалізації. ІРЦ сприяє створенню більш інклюзивного суспільства, де всі його члени можуть брати участь і відчувати себе важливими і визнаними [1].

Соціальні працівники в Інклюзивно-ресурсному центрі відіграють ключову роль у поліпшенні якості життя осіб з особливими потребами і сприяють їхній повноцінній інтеграції в суспільство. Вони потребують високої кваліфікації, емпатії та вміння працювати в різноманітних ситуаціях, щоб забезпечити оптимальну підтримку своїм клієнтам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що про особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-реабілітаційних центрах є достатньо праць, у яких висвітлюється питання даної тематики дослідження. Зокрема, такі науковці як А. Бугайчук, Л. Кашуба, Л. Коврігіна, Н. Софій, О. Ткачук, В. Чайко, М. Буйняк, С. Миронова та інші займалися даною тематикою дослідження. Все це пояснює, що дана проблема є актуальною і знаходиться у центрі досліджень.

Мета статті – висвітлити особливості професійної діяльності соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивно-ресурсний центр (ІРЦ) – це установа, яка створена з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років.

Інклюзивно-ресурсні центри:

1. Проводять комплексну оцінку з метою визначення особливих освітніх потреб дитини.

2. Розробляють рекомендації щодо освітньої програми для дитини з особливими освітніми потребами.

3. Надають психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги.

4. Педагогічні працівники Інклюзивно-ресурсних центрів беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у школах і дитсадках.

5. Проводять моніторинг динаміки розвитку дитини не рідше, ніж двічі на рік.

6. Надають консультації та методичну допомогу вчителям і вихователям з питань організації інклюзивного навчання.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

7. Консультують батьків або законних представників дітей з особливими освітніми потребами стосовно зарахування до закладів освіти.

8. Надають психологічну допомогу, проводять бесіди з батьками (законними представниками) дітей з особливими освітніми потребами [2].

Як пройти комплексну оцінку розвитку дитини в інклюзивно-ресурсному центрі?

Подати заявку на відвідування Інклюзивно-ресурсного центру та отримати запрошення на консультацію можна онлайн за допомогою порталу «Україна. Інклюзія» https://ircenter.gov.ua/. На цьому порталі можна обрати найближчий ІРЦ, зареєструватись і прийти на прийом у призначений час без черг та очікування [2].

Комплексна оцінка проводиться індивідуально за такими напрямами:

1. оцінка фізичного розвитку дитини – визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу пересування тощо;

2. оцінка мовленнєвого розвитку дитини – визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури;

3. оцінка когнітивної сфери дитини – визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів: сприйняття, пам’ять, мислення, уява, увага;

4. оцінка емоційно-вольової сфери дитини – виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин;

5. оцінка освітньої діяльності дитини – визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок відповідно до освітньої програми чи основних критеріїв формування вмінь і навичок дітей дошкільного віку [2].

У разі потреби фахівці Інклюзивно-ресурсного центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямами, зокрема, визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин із однолітками, дорослими.

Повторна комплексна оцінка фахівцями інклюзивно-ресурсного центру проводиться у разі:

– переходу дитини з особливими освітніми потребами з дитячого садка до школи;

– переходу дитини зі спеціального закладу освіти до інклюзивної форми навчання;

– рекомендації команди психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами щодо наявності успіхів або труднощів у засвоєнні дитиною освітньої програми [2].

Психолого-педагогічні послуги – це групові та індивідуальні заняття, направлені на розвиток дитини з особливими освітніми потребами.

Корекційно-розвиткові послуги – це групові та індивідуальні заняття, що спрямовані на корекцію порушень шляхом розвитку особистості дитини з

особливими освітніми потребами, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення.

Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги спрямовані на:

– соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їхньої самостійності та відповідних компетенцій;

– розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості [2].

Якщо говорити про роботу соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі, то соціальні працівники, які працюють у даному закладі, виконують надзвичайно важливу та відповідальну роботу, оскільки даний центр має за мету забезпечити підтримку, допомогу та соціальну інтеграцію осіб з різними потребами, зокрема дітей та дорослих з інвалідністю. Специфіка їх роботи включає в себе наступні аспекти:

Інклюзивний підхід. Соціальні працівники у Інклюзивно-ресурсному центрі працюють за інклюзивним принципом, що передбачає створення умов для участі всіх людей у суспільстві, незалежно від їхніх фізичних, психологічних або соціальних особливостей. Вони допомагають забезпечити доступ до освіти, робочих місць, культурних та спортивних заходів для всіх клієнтів центру.

Індивідуальний підхід. Соціальні працівники проводять індивідуальні консультації та оцінюють потреби кожної особи з інвалідністю. На основі цього вони розробляють індивідуальні плани підтримки, які враховують особисті цілі та потреби клієнта.

Співпраця з іншими спеціалістами. У роботі соціальних працівників важливо співпрацювати з психологами, педагогами, лікарями та іншими фахівцями для надання комплексної допомоги. Вони координують зусилля всіх спеціалістів з метою забезпечення належної підтримки клієнтам.

Психосоціальна підтримка. Соціальні працівники надають психосоціальну підтримку, яка включає в себе консультації, психологічну підтримку та допомогу в подоланні соціальних та емоційних труднощів.

Соціальна адаптація та реабілітація. Інклюзивно-ресурсний центр сприяє соціальній адаптації та реабілітації клієнтів. Соціальні працівники сприяють їхній інтеграції у суспільство, навчають навичкам самообслуговування та допомагають в розвитку соціальних контактів.

Підтримка родин. Соціальні працівники також співпрацюють з родинами клієнтів, надаючи їм інформацію, консультації та підтримку в годуванні з особами з інвалідністю.

Популяризація інклюзії. Однією з важливих функцій соціальних працівників є популяризація інклюзивної культури в суспільстві, що сприяє створенню більш толерантного та відкритого середовища для осіб з інвалідністю.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

Загалом, робота соціальних працівників у Інклюзивно-ресурсному центрі спрямована на забезпечення повноцінної участі осіб з різними потребами у житті суспільства та підтримку їхнього фізичного, соціального та психологічного розвитку. Ця робота вимагає високого професіоналізму, емпатії та готовності працювати в інклюзивному середовищі для досягнення позитивних змін.

Результат та ціль професійної підготовки студентів, а також їхню ефективність можуть бути обумовлені ступенем їх готовності до майбутньої професійної діяльності. Готовність в цьому контексті вказує на високий рівень розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних і вольових процесів особистості, який визначає успіх у майбутній діяльності та адекватну настанову на неї [3].

Досліджуючи професійну підготовку майбутніх соціальних педагогів, науковець О. Філь зазначає, що готовність виступає кінцевим результатом такої підготовки, цілісною системою, яка будується як інтегральне ціле на основі загальнопедагогічного (є складовою професійної загальнопедагогічної готовності), особливого (має свою специфіку, зумовлену особливостями і закономірностями процесу формування готовності до певного виду діяльності) та індивідуального (відображає залежність готовності від підготовки, особистісно-професійних характеристик майбутнього фахівця).

Автор підкреслює, що готовність має бути розглянута як складну структуру професійної і особистісної готовності. Ця структура включає в себе формовану систему знань і оперативно-технологічних навичок, розвинені професійно важливі особистісні якості і сформовану потребу у реалізації функціонально-рольового потенціалу спеціаліста. Інший дослідник, А. Алєксєєва, також розглядає готовність як сукупність знань, навичок і професійно важливих якостей, які необхідні для успішної адаптації до конкретної діяльності.

Говорячи про готовність соціальних працівників до роботи, можна стверджувати, що готовність – це здатність фахівця у потрібний момент активізувати всі свої потенційні можливості, психологічний стан, настанову або внутрішню налаштованість і, спираючись на набуті знання, досвід, приймати самостійні рішення у конкретній ситуації відповідно до кінцевої мети діяльності [3].

Науковець К. Дурай-Новакова вказує, що готовність може бути визначена за такими аспектами, як інтерес до виконуваної діяльності, ставлення до неї, відчуття відповідальності та впевненості у досягненні успіху. Також, важливими є бажання виконувати завдання на високому професійному рівні, вміння керувати своїми емоціями, здатність мобілізувати внутрішні резерви і подолати невпевненість. Готовність також залежить від наявності у працівника професійних знань, навичок та умінь.

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

Аналіз поняття «готовність» дозволяє виявити основну спільну рису в поглядах учених на його сутність: готовність передбачає наявність знань, вмінь, досвіду діяльності та сформованого відношення особистості до майбутньої професії, що виражається у прагненні самореалізуватися в ній.

Існують різні підходи до визначення змісту і структури готовності:

1. Функціональний підхід розглядає готовність як цілісне інтегративне утворення особистості, що включає різні компоненти: знання, вміння, навички, особистісні якості, які відповідають вимогам і змісту професійної діяльності.

2. Особистісно-діяльнісний підхід розглядає готовність як характеристику особистості, яка забезпечує здатність ефективно виконувати професійні обов'язки.

3. Результативно-діяльнісний підхід визначає готовність (підготовленість) як результат процесу підготовки до конкретної роботи [3].

Також, інші науковці у структурі готовності до професійної діяльності виокремлюють такі компоненти:

– операційний (знання, вміння та навички, необхідні для забезпечення якісного виконання професійних завдань);

– особистісний (особистісні риси та якості, необхідні для здійснення професійної діяльності);

– емоційний (специфіка емоційного ставлення до професії);

– професійний (глибина розуміння всіх тонкощів обраної професійної діяльності, професійна ідентичність);

– оцінний (передбачає самооцінку фахівцем своєї професійної підготовленості і відповідність процесу вирішення професійних завдань оптимальним трудовим зразкам);

– мотиваційний (свідчить про позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші стійкі професійні мотиви) [3].

Щодо майбутніх соціальних працівників і соціальних педагогів, то науковці досліджують різні види готовності до певної діяльності.

За словами С. Сургової, готовність майбутніх соціальних працівників до превентивної діяльності є результатом успішного опанування системою соціально-педагогічних знань, навичок та умінь студентами. Вона також включає в себе активну громадянську позицію, здатність до розв'язання творчих завдань у сфері профілактики, прогнозування та моделювання ситуацій для запобігання негативній соціалізації, а також розвинуте професійне мислення і високий рівень правової культури.

Готовність соціального працівника до професійної діяльності з літніми людьми, як зазначає педагогиня Л. Тулякова, – це психічний стан, передстартова активізація студентів ЗВО, що включає усвідомлення ними цілей, оцінку наявних умов, визначення найбільш імовірних способів дії при

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 1(35) 2024

взаємодії з людьми похилого віку; прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, імовірності досягнення результату в професійній соціальній роботі з літніми людьми, а також мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей [3].

Відносно готовності майбутніх соціальних педагогів до профілактики соціального сирітства, Л. Міщик визначає її як інтегративний процес, що формується особистісно та має динамічну структуру. Ця структура складається з взаємодії трьох важливих компонентів: мотиваційно-ціннісного, інтелектуально-пізнавального і операційно-діяльнісного.

У відношенні до готовності до профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, М. Ярошко розглядає дане поняття як інтегровану концепцію, що відображає морально-психологічні, теоретичні та практичні аспекти готовності, а також наявність особистісних професійних якостей, необхідних для ефективної роботи з цією групою неповнолітніх. За думкою автора, така готовність передбачає володіння студентами теоретичними знаннями щодо профілактично-корекційної роботи з педагогічно занедбаними підлітками, мотивацію для цієї сфери професійної діяльності, активність, а також сформованість відповідних навичок і умінь. Також, ця готовність включає в себе особистісні якості, такі як доброзичливість, повага та любов до дітей, співчуття, відповідальність, комунікабельність, толерантність, тактовність і високий рівень культури тощо [3].

Отож, можна відзначити, що термін «підготовленість», який використовується разом з терміном «готовність», також може бути сприйнятий як результат і мету професійної підготовки, передумову цілеспрямованої діяльності студентів та її ефективності, а також наявність певних здібностей або якостей особистості майбутніх фахівців.

Висновки. Отже, у даній статті розглянуті аспекти професійної діяльності соціальних працівників у контексті Інклюзивно-ресурсних центрів. Вивчення цієї теми дозволило виявити ряд проблем та викликів, з якими зіштовхуються фахівці в даній сфері.

Однією з ключових особливостей є необхідність адаптації професійної практики соціальних працівників до різноманітних потреб різних груп користувачів Інклюзивно-ресурсних центрів. Це вимагає не лише знань та навичок, але й емпатії, гнучкості та здатності працювати в умовах постійної зміни. Крім того, проблема недостатньої підготовки соціальних працівників для роботи з різними категоріями клієнтів є важливим питанням, що потребує уваги та вдосконалення системи професійної підготовки.

Література:

1. Індекс інклюзії: розвиток навчання та участі в життєдіяльності шкіл. Київ: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2020. 190 с.

2. Інклюзивно-ресурсні центри. URL : https://mon.gov.ua/ua.

3. Корнещук В. В., Колодійчук Ю. В., Боделан М. В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2018. 296 с.

4. Міністерство соціальної політики. Соціальні послуги (2022) : Режим доступу : https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=171&from=&till=&m=6#tagpanel.

References:

1. Indeks inkliuzii: rozvytok navchannia ta uchasti v zhyttiediialnosti shkil. (2020) *[Inclusion Index: Development of learning and participation in school life]*. Kyiv: Pleiades Publishing House LLC. [in Ukrainian].

2. Inkliuzyvno-resursni tsentry. [Inclusive resource centers]. Retrieved from https://mon.gov.ua/ua. [in Ukrainian].

3. Korneshchuk V. V., Kolodiychuk Y. V., Bodelan M. V. (2018). *Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv. [Theory and practice of professional training of future social workers]*. FOP Bondarenko M.O. [in Ukrainian].

4. Ministerstvo sotsialnoi polityky. Sotsialni posluhy. *[Ministry of Social Policy. Social services]* (2022). Accessmode: https://www.msp.gov.ua/timeline/?t=171&from=&till=&m=6# tagpanel. [in Ukrainian].